

برخی چالش‌های نظارت و بازرسی در مقابله با فساد

علی احمدی^۱

چکیده

موضوع پیشگیری و مقابله با فساد اداری و مالی، یکی از مقولات مهم در سیاست جنایی کشورها است. چگونگی تدوین یک سیاست جنایی خوب و مؤثر برای مقابله با فساد، به‌ویژه در سطح کارکنان دولت همیشه دغدغه دولت‌ها بوده است. زیرا فساد اداری و مالی، علاوه بر وارد آوردن لطمات و صدمات جدی به نظام اداری، گاه مخل امنیت و آسایش عمومی است و هم‌زمان به اعتماد عمومی نسبت به دولت و نهادهای دولتی نیز صدمه وارد می‌آورد، براساس اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین، مأموریت مهم سازمان بازرسی کل کشور است، این سازمان طبق قوانین و مقررات مصوب، نسبت به نظارت و بازرسی بر عملکرد کارگزاران نظام اداری، (کارکنان دولت)، در تمام سطوح اقدام و درنهایت در صورت احراز تخلف و جرم، در اجرای مفاد تبصره یک ماده ۵ قانون سازمان بازرسی کل کشور، پس از تأیید بازرس قضایی که با تهیه گزارش اختصاصی، از مرجع قضایی درخواست تعقیب کیفری افراد ذی‌ربط را می‌نماید.

جرم‌انگاری فرایندی است که از رهگذر آن، دولت رفتاری را ممنوع کرده و به آن خصیصه کیفری می‌دهد و با اعمال کیفر، درصدد سرکوب آن برمی‌آید. برخی موارد از جمله: تشکیل و ثبت شرکت‌های صوری، عدم اجرای قانون ثبت غیرواقعی اطلاعات در دفاتر قانونی، عضویت و مدیرعامل بودن کارکنان دولت در مؤسسات خصوصی، عدم پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای حسابداران رسمی که اطلاعات غیرواقعی و یا گمراه‌کننده را تأیید می‌کنند؛ به‌رغم این‌که مرتکب آن کارمند دولت است، به‌رغم این‌که گزارش‌های بازرسان و کارشناسان، ناظر به یافته‌های بازرسی، حکایت از وقوع جرم دارد، لیکن در مرحله تحقیقات مقدماتی و یا رسیدگی در دادگاه، از حیث تطبیق عملیات اجرایی با قوانین جزایی، نارسایی‌هایی وجود داشته که زمینه شیوع بسیاری از مفاسد اداری و مالی در سیستم‌های اداری و اجرایی است. در این نوشتار، به برخی اقدامات که در دستگاه‌های اجرایی وجود داشته و دستگاه‌های نظارتی به‌طور عام و بازرسان و کارشناسان سازمان بازرسی کل کشور به‌طور خاص، به‌طور مکرر نیز شاهد آن‌ها هستند، لیکن در قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران، برای آن‌ها به‌طور مشخص، جرم‌انگاری نگردیده، با ذکر مصادیق تبیین می‌گردد.

واژگان کلیدی: نظارت و بازرسی، فساد، جرم‌انگاری، کارکنان دولت، قانون مجازات اسلامی، قانون‌گذاری

مقدمه

جامعه باید بتواند برصحت عمل کارکنان بخش دولتی و خصوصی اعتماد نماید و علاوه بر این که فساد در بخش خصوصی زیان بار است، به مراتب با توجه به ماهیت برخی اعمال اداری فسادکارکنان بخش دولتی زیان بارتر است، پس می‌طلبید که قانون‌گذاری، به نحوی باشد که نسبت به کسانی که انجام وظایفی را در بخش دولتی بر عهده دارند قوانین بازدارنده‌ای اعمال نمود تا فساد از هر حیث کاهش یابد. به هر حال کارمند دولت، در قبال حقوقی که دریافت می‌دارد کار انجام می‌دهد و این گروه از ارکان نظام محسوب می‌شوند و اگر مجازات متناسب با اعمال خلاف درمورد این افراد اعمال نشود ممکن است اعتماد عمومی جلب نشود. وقتی مردم عمل غیرقانونی را از یک کارمند مشاهده می‌کنند، انتظار دارند با آن کارمند برابر با مقررات و با درجه شدیدتر نسبت به افراد عادی برخورد شود، اگر در رابطه با کارمندان دولت تمام موارد انحراف، جرم‌انگاری گردد، در سیستم‌های اداری کشور، امور جاری با وضعیت مطلوب‌تر و سوء جریان کمتری انجام می‌شود.

در تمام کشورهایی که همانند ایران از نظام حقوقی رومی-ژرمنی (حقوق نوشته) برخوردارند، قانون جایگاهی مهم دارد. هم‌سو با اصل وجود قانون در خصوص جرم و مجازات، هیچ جرم و مجازاتی بدون نص قانون وجود ندارد. لذا بر مقتن است که اعمال مجرمانه و مجازات را به صورت صریح در قانون احصا نماید. به این وسیله پیشگیری از جرم، از طریق بازدارندگی ممکن خواهد شد. آگاه نمودن افراد جامعه نسبت به آن تأثیری نیکو در پیشگیری از جرایم خواهد داشت. به این ترتیب، نخستین و مهم‌ترین رکن بهداشت قضایی در کشور، همانا وجود قوانین کارآمد و مؤثر در پیشگیری از جرم است. بنابراین مقتن برای جلوگیری از فساد در همه طبقات اجتماعی و همه کارگزاران عمومی اعم از دولتی و خصوصی باید به جرم‌انگاری این اعمال و تعیین مجازات مناسب برای آن‌ها پردازد، اگر شدت مجازات درمورد جرایم کارکنان دولت اعمال نشود، جلب اعتماد عمومی حاصل نمی‌شود. در سیاست‌های تقنینی قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی در زمینه برخورد با تخلفات کارمندان با خلأهای قانونی وجود دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

تعریف جرم‌انگاری

جرم‌انگاری فرایندی است که به موجب آن قانون‌گذار با در نظر گرفتن هنجارها و ارزش‌های اساسی جامعه و با تکیه بر مبانی نظری مورد قبول خود، فعل یا ترک فعلی را ممنوع و برای آن ضمانت اجرای کیفری وضع می‌کند. بر این اساس، جرم‌انگاری امری پسینی و مبتنی بر علوم زیرساختی همچون فلسفه حقوق، فلسفه سیاسی و علوم اجتماعی است (آقابابایی، ۱۳۸۴، ۱۱ و ۱۲). در حقوق کیفری، بر اساس ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۹۲، جرم عبارت است از هر نوع رفتاری اعم از فعل یا ترک فعلی که قانون‌گذار برای آن مجازات تعیین کرده است. برخی جرایم به لحاظ عنصر فاعلی یا خصوصیات مرتکب آن به جرایم خاص کارکنان دولت مشهور هستند. با توجه به گستردگی دایره اختیارات در دستگاه‌های دولتی، برخی امور که توسط کارمندان دولت انجام می‌شود، فساد تلقی می‌شود لیکن چون در قانون برای آن مجازات تعیین نگردیده، قابلیت تعقیب ندارد. برخی موارد که در سیاست‌های تقنینی جمهوری اسلامی ایران، نیاز به جرم‌انگاری دارد به شرح زیر تبیین می‌گردد:

۱- تشکیل و ثبت شرکت‌های صوری

در سال‌های اخیر به دلیل سهولت تأسیس شرکت و شکل‌گیری شرکت‌های صوری و کاغذی و پرداخت تسهیلات صوری و مفاسد اقتصادی کلان موجبات بی‌اعتمادی به نظام بانکداری در جامعه فراهم آمده است که می‌تواند در سطحی بالاتر نیز پیامدهایی را به همراه داشته باشد. در حوزه موضوعات اقتصادی، بالأخص نظام پولی و اعتباری، تسهیلات کلانی به برخی شرکت‌ها برای اجرای طرح‌ها پرداخت و با وجود قوانین و مقرراتی برای اعمال نظارت، به علت فقدان نظارت هدفمند توسط شبکه بانکی، تسهیلات در محل قرارداد، هزینه نشده و در برخی موارد هم مبلغی جزئی در طرح هزینه و مابقی در بخش‌های غیرمرتبط با طرح هزینه و در نهایت اهداف پیش‌بینی شده در طرح که عموماً، رونق تولید و اشتغال و سایر موارد است محقق نمی‌گردد، در این راستا شرکت‌ها

۱ - ماده ۴ آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) (تصویب‌نامه شماره ۸۸۶۲۰ سال ۱۳۶۲ هیأت وزیران) اشعار می‌دارد: بانک‌ها برحسب اجرائی قراردادهای منعقدۀ موضوع این آیین‌نامه اعم از نحوه مصرف و بازگشت تسهیلات اعطایی نظارت لازم و کافی به عمل خواهند آورد. عملیات بانکی ناشی از اعطای تسهیلات حسب مورد، به تشخیص بانک اعطاکندۀ تسهیلات در همان بانک متمرکز خواهد شد.

هم مانند هر شخص حقوقی دیگری، (به جز حقوق و تکالیفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد) می‌توانند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شوند که در قانون برای افراد پیش‌بینی گردیده است. بنابراین شرکت‌ها نیز مانند افراد، می‌توانند تعهد مالی ایجاد کنند، تعهد بپذیرند، دارایی و سود و زیان مستقل داشته باشند و مکلف به پرداخت مالیات شوند و علاوه بر این‌ها می‌توانند مرتکب تخلف و یا جرم گردیده و قابل مجازات هستند.

از نکات فوق مشخص می‌گردد که ثبت شرکت و به رسمیت شناختن آن در جامعه، در حکم صدور شناسنامه برای یک انسان است. مدارک ثبت شرکت، مانند شناسنامه، ابزار هویتی است که با استفاده از آن می‌توان اقدامات مختلفی انجام داد. همان‌طور که صدور شناسنامه جعلی، از نظر قانون جرم و در عرف و اخلاق نیز انحراف و قبیح تلقی می‌شود، ثبت شرکت صوری هم نیاز به جرم‌انگاری دارد.

منظور از شرکت صوری، شرکتی است که هیچ‌گونه فعالیت مشروع، مطابق اساسنامه و یا شرکت‌نامه خود ندارد و فقط بر روی کاغذ موجودیت دارد و مدیران آن، با سوءاستفاده از هویت قانونی شرکت، مبادرت به فعالیت‌های خلاف قانون، مانند صدور فاکتورهای صوری برای دریافت تسهیلات و یا ارائه فاکتورهای صوری به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و مالی برای اخذ تسهیلات توسط شرکت‌های هرمی و اقماری که هلدینگ آن‌ها یک نفر است می‌نمایند. (توضیح این‌که براساس قانون عملیات بانکی بدون ربا و دستورالعمل‌های اجرایی آن و مبانی فقهی و حقوقی پذیرفته شده در نظام بانکی، بانک و مؤسسات مالی و اعتباری، موظف‌اند صرفاً در چارچوب عقود اسلامی مبادرت به اعطای تسهیلات داشته باشند. ولی این احتمال وجود دارد که برخی افراد، برای حفظ ظاهر قوانین و مقررات موجود و در راستای تظاهر به رعایت و عمل به الزامات عقود، فاکتورهای خرید و یا فروش کالایی را به مؤسسات مذکور ارائه نمایند که در واقع آن کالا خریداری و یا فروخته نشده است. بدون اینکه مسئولین ذی‌ربط این مؤسسات از واقعیت امر اطلاع داشته باشند.) و از این طریق کلاهبرداری، تحصیل مال از طریق نامشروع، تبانی در معاملات دولتی و فرار مالیاتی می‌نمایند. همچنین افراد مختلفی می‌توانند در ثبت این‌گونه شرکت‌ها نقش داشته باشند، از جمله مدیران شرکت‌ها و برخی افراد که وکالت انجام امور ثبت را به عهده می‌گیرند.

- علاوه بر موارد فوق، معمولاً شرکت‌های صوری، با غیرواقعی جلوه دادن وضعیت مالی خود در قراردادهای منعقد شده با دستگاه‌های دولتی مانند ارائه صورت‌های مالی غیرواقعی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و سازمان‌های دولتی مبنی بر برخورداری از وضعیت مالی مناسب برای دریافت تسهیلات از مؤسسات مذکور و یا انعقاد قرارداد دیگری با آن‌ها به انحاء مختلف منتفع می‌گردند.

البته این انحرافات هم می‌توانند در زمره مانورهای متقلبانه تلقی شوند که زمینه‌ساز کلاهبرداری و در نهایت تحصیل مال از طریق نامشروع را به همراه دارد. ولی کمتر مورد التفات واقع می‌شود و به همین دلیل تشکیل و ثبت شرکت‌های صوری نیاز به جرم‌انگاری و صراحت قانونی دارد.

۲- عدم اجرای قانون

در برخی موارد، قوانین و مقرراتی، حسب مورد توسط مجلس شورای اسلامی، دولت و سایر مراجع ذیصلاح تصویب می‌شود، لیکن از جانب مجریان در سطوح مختلف اداری، از حیث اجرای صحیح و دقیق، با بی‌اعتنایی مواجه می‌شود و بازرسان و کارشناسان در گزارش‌های خود، به ناچار در تطبیق بی‌اعتنایی صورت‌گرفته به قوانین و مقررات، به‌طور عموم، به بند ۲ (نقض قوانین و مقررات) و بند ۱۴ (کم‌کاری و سهل‌انگاری) از ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت استناد و موضوع را تخلف اداری اعلام می‌نمایند، همچنین مدیران عالی‌رتبه، دستگاه‌های نظارتی و قضایی هم به دلیل فقدان ضمانت اجرا، هیچ‌گونه برخوردی غیر از تنبیه اداری نمی‌توانند داشته باشند. درحالی‌که جنبه بازدارندگی تنبیه اداری و تناسب آن با اعمال ارتكابی (بی‌اعتنایی به اجرای قانون) بسیار پایین بوده و میزان خسارات وارده به کشور و اشخاص، در اثر اجرا نشدن قوانین و مقررات، بسیار بالا و پرهزینه است.

در قوانین فعلی، فقط در ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی^۱، جلوگیری از اجرای قوانین مملکتی، اوامر کتبی دولتی، اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی و اوامر صادره از مقامات قانونی که فعلی

۱- ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی. چنانچه هریک از صاحب‌منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها در هر رتبه و مقامی که باشد از مقام خود سوءاستفاده نموده و از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید به انفسال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد.

مثبت است جرم شناخته شده و این ماده قانونی، عدم اجرای قوانین و مقررات را که نوعی ترک فعل (فعل منفی) است را در برنمی‌گیرد.

۳- ثبت غیرواقعی اطلاعات در دفاتر قانونی^۱

از دیگر انحرافات که در هر کشوری می‌تواند مصداق داشته باشد، تنظیم دفاتر قانونی بر اساس اطلاعات غیرواقعی است که نتیجه آن ارائه صورت‌های مالی (ترازنامه، صورت سرمایه، صورت سود و زیان) غیرواقعی به مراکز دولتی، مانند بانک‌ها و حوزه‌های مالیاتی، اشخاص ذی‌نفع، نظیر سهامداران شرکت‌ها و همچنین بورس اوراق بهادار و مؤسسات مالی و اعتباری می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت، برخی صاحبان شرکت‌ها که به دنبال سوءاستفاده از منابع بانکی و همچنین فرار مالیاتی می‌باشند، سه نوع دفتر حسابداری تنظیم می‌نمایند که یک دفتر با نگاه سوددهی شرکت، برای ارائه به بانک و اخذ تسهیلات، یک دفتر با نگاه زیان‌ده بودن شرکت، برای معافیت یا تخفیف و یا فرار مالیاتی و یک دفتر نیز با ثبت و ضبط اطلاعات واقعی برای استفاده مدیران شرکت و ارائه در جلسات مجمع عمومی و... مبادرت می‌نمایند.

این انحراف می‌تواند زیان قابل توجهی متوجه دولت و مردم نماید، مانند مواجه نمودن بانک‌های دولتی و خصوصی و مؤسسات مالی و اعتباری با بدهی‌های معوق و غیرقابل وصول، فرار مالیاتی، متضرر شدن خریداران سهام این‌گونه شرکت‌ها و درنهایت عملی نشدن اعمال نظارت بر سیاست‌های پولی، مالی و بازرگانی.

گرچه این مورد هم بر اساس اصول کلی حقوقی می‌تواند جعل معنوی^۲ محسوب شود، ولی برای

۱- ماده ۶ قانون تجارت: هر تاجری به استثنای کسبه‌ی جزء مکلف است دفاتر زیر یا دفاتر دیگری را که وزارت عدلیه به موجب نظام‌نامه قائم مقام این دفاتر قرار می‌دهد داشته باشد: ۱- دفتر روزنامه ۲- دفتر کل ۳- دفتر دارایی ۴- دفتر کپیبه
 ۲- جعل معنوی به تغییر مفاد یک سند اطلاق می‌گردد. عنوان‌های متعددی در جرم جعل از مواد ۵۲۳ تا ۵۴۲ مشخص است لکن ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی، در ارتباط با جعل و مجازات جرم جعل و تزویر عبارت است از: ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته‌ی دیگری یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر این‌ها به قصد تقلب داشته است. هر کس در اسناد یا نوشته‌های غیررسمی جعل یا تزویر کند یا با علم به جعل و تزویر آن‌ها را مورد استفاده قرار دهد علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا دو سال یا به سه تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

پذیرش عمومی، نیاز به جرم‌انگاری و البته کار فرهنگی دارد.

شایان ذکر است که در کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد، درخصوص جلوگیری از پیدایش هزینه‌های ثبت نشده، ثبت هزینه‌های موهوم و استفاده از اسناد و مدارک غیرواقعی، تأکید شده است. همچنین استفاده از هرگونه فاکتور، سند یا ثبت حسابداری دیگری که متضمن اطلاعات غیرواقعی یا ناقص باشد و نیز حذف غیرقانونی اقلام اسناد هزینه‌ها جرم تلقی شده است و با توجه به اینکه ایران به کنوانسیون پیوسته است، الزام به جرم‌انگاری این امور در قوانین جزایی خود دارد. به‌عنوان نمونه به برخی از مصادیق ارائه اطلاعات غیرواقعی و مجازات اعمال شده متأثر از کنوانسیون بین‌المللی ضدفساد اشاره می‌شود:

الف- اتهام شرکت آلتوم فرانسه به مخفی کردن زیان خود در آمریکا و بازرجویی از مدیران این شرکت توسط کمیته بورس و اوراق بهادار آمریکا^۱.

ب- محکومیت به جریمه یک میلیارد و چهارصد میلیون دلاری ده شرکت بزرگ سرمایه‌گذاری وال استریت در بازار نیویورک آمریکا به دلیل قرار دادن اطلاعات نادرست در اختیار سهامداران برای خرید سهام و توصیه مردم به خرید سهام^۲.

ج- محکومیت شرکت مخابراتی آمریکایی اکواستار به پنج میلیون دلار جریمه به دلیل پخش تبلیغات گمراه‌کننده و غلط‌انداز برای مردم و زیرپا گذاشتن قوانین مربوط به حمایت از مصرف‌کننده^۳.

نمونه دیگری از جرم‌انگاری فوق در کشور کره جنوبی است که محکومیت رئیس بزرگ‌ترین پالایشگاه کره جنوبی معروف به اس.کی به جرم دستکاری در حساب‌های شرکت در سال ۲۰۰۱ و نمایش سود صوری بوده است. (این شرکت تحت نظر حزب حاکم اس.کی کره جنوبی اداره می‌شود.) درنهایت این‌که براساس نتایج تحقیقات مرکز حسابرسی پرایس واترهاوز آمریکا، سی‌وشش درصد شرکت‌های آمریکایی دچار فساد هستند و فسادهای رایج به ترتیب دست بردن در حساب‌ها و اختلاس می‌باشند.

۱- سایت وزارت اطلاعات - مفساد اقتصادی کلان.

۲- همان

۳- همان

۴- عضویت و مدیرعامل بودن کارکنان دولت در مؤسسات خصوصی

با توجه به اصل ۱۴۱ قانون اساسی^۱ و قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل^۲، کارکنان دولت نمی‌توانند به ریاست یا عضویت هیأت مدیره یا مدیریت عاملی انواع شرکت‌های خصوصی تعیین شوند. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد در اصل مذکور و قانون یاد شده، کلمه «شرکت‌های خصوصی» تصریح گردیده و نگرش قانون‌گذار با ایجاد این ممنوعیت، توسعه سیاست‌های مرتبط با اشتغال و واگذاری بسیاری از امور و تصدی‌گری‌ها به عامه مردم که کارمند دولت نیستند بوده که بسیار هم مدبرانه است. مراتب فوق درحالی است که چون نام «مؤسسات خصوصی» همانند شرکت‌های خصوصی، در قوانین یاد شده تصریح نگردیده، برخی کارکنان دولت با عضویت در حلقه مدیریتی مؤسسات مذکور، از جمله مؤسسات طرف قرارداد بهزیستی و... به نحوی هم دوشغله می‌شوند و هم زمانی که مؤسسه طرف قرارداد دولت می‌گردد، در انتفاع وجوه حاصله نیز نقش دارند. موضوع فوق نیز یکی از مواردی است که جرم‌انگاری نشده است.

۵- اخذ وجه و یا مالی از ارباب رجوع به اعتبار داشتن موقعیت اداری

در برخی مصادیق فساد، ممکن است وجه یا مالی توسط ارباب رجوع و یا طرف‌های قرارداد سازمان‌های دولتی به کارکنان دولت داده شود که مراجع انتظامی و یا نظارتی و یا مدعی‌العموم نتوانند اثبات نمایند که در قبال مال و یا وجه داده شده، کاری از طرف کارمند دولت، به نفع دهندگان این مال و یا وجه انجام شده است. حال پیچیدگی فرآیند اثبات جرم، ممکن است ناشی از فعالیت‌های مالی وسیع و فقدان صورت‌های مالی شفاف ارباب رجوع باشد و یا از سازوکارهای ضعیف دستگاه‌های متولی مبارزه با فساد نشأت گرفته باشد. آنچه در این رابطه مسلم است، این است که این وجه و یا مال به اعتبار کارمند دولت بودن به فرد داده شده است و اگر این فرد کارمند دولت نبود و یا دارای آن

۱- اصل یک صد و چهل و یکم قانون اساسی - رئیس‌جمهور، معاونان رئیس‌جمهور، وزیران و کارمندان دولت نمی‌توانند بیش از یک شغل دولتی داشته باشند و داشتن هر نوع شغل دیگر در مؤسساتی که تمام یا قسمتی از سرمایه آن متعلق به دولت یا مؤسسات عمومی است و نمایندگی مجلس شورای اسلامی و وکالت دادگستری و مشاوره حقوقی و نیز ریاست و مدیریت عامل یا عضویت در هیأت مدیره انواع مختلف شرکت‌های خصوصی، جز شرکت‌های تعاونی ادارات و مؤسسات برای آنان ممنوع است. سمت‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی از این حکم مستثنا است.

۲- قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۱۱.

موقعیت اداری مورد نظر ارباب رجوع نبود، مال و یا وجهی به وی داده نمی‌شد؛ و در عموم موارد، وجوه و اموال مذکور غالباً با عنوان قرض الحسنه، حق مشاوره و هدیه داده می‌شود.

شایان ذکر است یکی از عناوینی که در طول تاریخ به عنوان پوششی برای پرداخت و دریافت رشوه^۱ قرار گرفته، عنوان هدیه است. در این عنوان، هدیه دهنده به ظاهر برای ابراز محبت به دلیل خویشاوندی دور یا نزدیک، هم محلی، هم شهری یا هم استانی بودن، هم مذهب بودن و یا برای تحکیم پیوندهای قومی و طایفه‌ای یا به پاس اولین مرحله آشنایی یا به مناسبت اعیاد و یا با توصیه‌های دیگر وجه و یا مالی را به قصد استفاده از موقعیت طرف مقابل در آینده در اختیار وی قرار می‌دهد. در این موارد هدایا به خاطر جایگاه فرد داده می‌شود نه خود فرد و ممکن است افرادی که در آن جایگاه قرار گرفته‌اند با توجهاتی آن را به خود اختصاص دهند، گرچه موضوع رشوه در این فرض قابل تصور است، لکن در برخی مواقع، ارکان رشوه محقق نمی‌گردد، زیرا یکی از الزامات تحقق رشوه، این است که امر انجام شده یا انجام نشده وظیفه رشوه‌گیرنده و یا وظیفه شخص دیگری در آن سازمان باشد.

شایان ذکر است در زمان‌های گذشته و در عصر حاضر از عناوین و شیوه‌های زیر برای ارتکاب جرم رشوه استفاده شده است:

هدیه، حق السکوت، حق مشاوره، حق الزحمه، حق القدم، عیدی، قرض الحسنه، سوغاتی، تعارف، شیرینی، حق حساب، فروش کالا و یا ارائه خدمات به قیمت پایین‌تر و یا خرید کالا به قیمت بالاتر، پرداخت هزینه‌های سفر و اقامت در مراکز سیاحتی و زیارتی در داخل و یا خارج کشور، واگذاری امکانات و امتیازات نظیر مسکن، تلفن همراه و زمین، دادن نمونه‌ای از تولیدات شرکت به عنوان هدیه و پرداخت هزینه‌های درمانی، استخدام و یا به‌کارگیری افراد مورد توصیه کارمند دولت بدون برخورداری از شرایط لازم برای استخدام و یا به‌کارگیری، استفاده از اختیارات قانونی توسط کارمند دولت به نفع شخصی که وجه و یا مالی به وی پرداخت کرده و یا خدمتی برای وی انجام داده است و عدم استفاده از آن اختیار به نفع شخص دیگری با وجود قرار داشتن در شرایط مساوی با آن

۱ - رشوه‌خواری یا ارتشاء کنايه از پرداخت پول یا چیزی به کسی است تا وی در مقابل کاری را برای طرف که معمولاً غیرقانونی است را انجام دهد. به پول یا چیزی که در این راه پرداخت می‌شود رشوه اطلاق می‌گردد. گاهی تشخیص پاداش و رشوه از یکدیگر مشکل است. یکی از مهم‌ترین انواع فساد مالی رشوه‌خواری است.

فرد مانند اعطای تسهیلات بانکی به صورت تبعیض آمیز. البته در موارد مذکور اخیر جرم‌انگاری وجود دارد، لیکن در خصوص فرازهای ابتدایی، به شرحی که ذکر شد به طور خاص، نیاز به جرم‌انگاری دارد.

۶- تصویب پروژه‌های عمرانی^۱ به منظور تأمین منافع شخصی و یا گروهی و یا منطقه‌ای

تأیید و تصویب هر پروژه‌ای، نیاز به طی مراحل مختلفی دارد که یکی از مهم‌ترین مراحل آن، امکان‌سنجی طرح می‌باشد. با گذر از این مرحله است که زمینه اظهار نظر در خصوص توجیه و یا عدم توجیه فنی، اقتصادی، مالی و حقوقی طرح فراهم می‌شود. اگر طرحی این مرحله را طی نکند و تحت تأثیر گروه‌های فشار و ذی‌نفوذ اجتماعی و سیاسی به تصویب برسد، از توجیه لازم برخوردار نخواهد بود و هزینه‌های انجام شده عایدی مطلوب را به بار نخواهد آورد و حتی ممکن است اصلاً راه‌اندازی نشود و یا با هزینه گزاف با طی زمان طولانی به بهره‌برداری برسد و یا پس از بهره‌برداری دچار مشکلات عدیده‌ای گردد و هزینه‌های سنگینی را بر کشور تحمیل نماید.

در این رابطه هم غیر از موارد نادری که تحت عنوان تبانی در معاملات دولتی و یا اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات، قابل پیگیری است، کسی مسئولیت نتایج منفی عملکردها را نمی‌پذیرد. ولی آنچه مسلم است با تأیید و شروع به اجرای پروژه، منافع عده‌ای هرچند برای مدت کوتاهی تأمین می‌شود. یا در برخی موارد که اعتباری برای اجرای یک طرح ضروری در اختیار دستگاه قرار می‌گیرد و به‌رغم وجود شرایط اجرای طرح، بنا به سوءمدیریت، طرح اجرا نمی‌شود، به عبارت دیگر اعتبار میل نمی‌گردد اما حیف می‌گردد.

۱ - دو تعریف برای پروژه یا پیرنگ ارائه شده است که اولی به اهداف پروژه و دیگری به ویژگی‌های پروژه توجه دارد. این استاندارد در قسمت اهداف، پروژه را یک محیط مدیریتی که به منظور تحویل یک یا چند محصول تجاری مطابق با یک موقعیت تجاری مشخص ایجاد شده است تعریف می‌کند و در جای دیگر و با توجه به ویژگی‌های پروژه آن را یک سازمان موقتی که باید یک نتیجه منحصربه‌فرد و از پیش تعیین شده را با یک زمان از قبل تعیین شده و منابع مشخص، ایجاد کند می‌داند یا اینکه یک پروژه را تلاشی موقتی که به منظور تولید محصول، خدمت یا نتیجه‌ای منحصربه‌فرد انجام می‌گیرد، می‌داند؛ و براساس تعریف استاندارد ICB پروژه یک عملکرد محدود شده توسط زمان و هزینه برای دست‌یابی به تحویل شدنی‌های تعریف شده (محدوده تعریف شده برای برآوردن موضوعات پروژه) براساس استانداردهای کیفیت و الزامات است. قابل توجه است که همه این استانداردها محدودیت زمان، هزینه (منابع) و موقتی بودن را در کنار تولید یک محصول مشخص و منحصربه‌فرد مورد توجه قرار داده‌اند.

۷- عدم پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای حسابداران رسمی^۱ که اطلاعات غیرواقعی و یا گمراه‌کننده را تأیید می‌کنند

وجود اعتماد در هر بازاری اعم از بازار پول، سرمایه، کار و کالا از پایه‌های اساسی تنظیم روابط بین اشخاص است. در صورت خدشه‌دار شدن و تزلزل این پایه و عدم امکان ترمیم و تقویت ابزارهای اعتمادساز، جامعه با زیان سنگینی مواجه می‌شود. یکی از ابزارهای مهم اعتمادسازی، حسابرسی شرکت‌ها، توسط حسابداران ذی‌صلاح و کارشناسان رسمی دادگستری و مبنای قرار گرفتن گزارش‌های حسابرسی، برای تصمیم‌گیری است.

آنچه در این رابطه می‌تواند تحقق پیدا کند، این است که در برخی موارد، حسابدار رسمی و یا کارشناس رسمی دادگستری، صورت‌های مالی مبتنی بر اطلاعات غیرواقعی را تأیید نموده و این صورت‌ها مبنای تصمیم اشخاص مختلف اعم از دولتی و خصوصی قرار گیرند.

در قوانین فعلی غیر از مجازات انضباطی، صرفاً مسئولیت مدنی برای این افراد پیش‌بینی شده و مسئولیت کیفری برای آن‌ها در نظر گرفته نشده است. بر اساس مطالعات تطبیقی جرایم، در برخی کشورها از جمله آمریکا برای این افراد مسئولیت کیفری تعیین شده است. در کشور مذکور قانون اوراق بهادار مصوب ۱۹۳۳ و قانون بورس اوراق بهادار مصوب ۱۹۳۴ مجازات سنگینی را برای این اشخاص (حسابرسان) تعیین کرده‌اند.

بر اساس قانون ۱۹۳۳ هر شرکتی که بخواهد اوراق بهادار را به عموم مردم عرضه کند باید ابتدا تقاضای پذیرش خود را به کمیسیون اوراق بهادار و بورس ارائه کند. در صورتی که تقاضای پذیرش حاوی تحریفی با اهمیت باشد یا اطلاعات با اهمیتی از آن حذف شده باشد، ممکن است هم شرکت

۱ - جامعه حسابداران رسمی ایران به موجب قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به عنوان حسابدار رسمی (مصوب ۲۱ دی ۱۳۷۲ و اصلاحیه مورخ ۱۷ بهمن ۱۳۷۲، مجلس شورای اسلامی) به عنوان اصلی‌ترین انجمن حرفه‌ای حسابداران عمومی گواهی شده در ایران رسمیت یافت و فعالیت خود را از نیمه دوم ۱۳۸۰ آغاز کرد. طبق تبصره ۲ این قانون: «به منظور تنظیم امور و اعتلای حرفه حسابداری و حسابرسی و نظارت حرفه‌ای بر کار حسابداران رسمی، نخستین گروه حسابداران رسمی با نصاب حداقل ده (۱۰) نفر می‌توانند، به عنوان هیأت مؤسس، جامعه حسابداران رسمی ایران را به صورت مؤسسه‌ای غیردولتی، غیرانتفاعی و دارای استقلال مالی و شخصیت حقوقی مستقل تشکیل دهند. اساننامه جامعه مزبور توسط هیأت مؤسس، تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.»

متقاضی و هم حسابرسان آن در برابر خریداران اولیه اوراق بهادار شرکت مسئول باشند.

به علاوه، این قانون مقرر می‌دارد چنانچه پس از پذیرفته شدن تقاضای پذیرش معلوم شود که قسمتی از آن، اطلاعات با اهمیتی را به طور نادرست ارائه کرده است یا اطلاعاتی را ندارد که ارائه آن طبق قانون و برای جلوگیری از گمراه‌کنندگی تقاضای پذیرش ضروری است، هر شخصی که سهام آن شرکت را خریداری کند می‌تواند تحت پیگرد قانونی قرار دهد. مگر آنکه ثابت شود که در زمان خرید سهام از نادرستی یا حذف اطلاعات آگاه بوده است.

مضاف بر آن قانون مذکور بخش بزرگی از وظیفه اثبات ادعا را از شاکی به متهم منتقل می‌کند. شاکی (خریدار اوراق بهادار) تنها باید ثابت کند که زیان دیده و تقاضای پذیرش، گمراه‌کننده است و نیازی نیست که ثابت کند بر تقاضای پذیرش اتکا کرده است یا حسابرسان سهل‌انگاری نموده‌اند، وظیفه اثبات این موارد از شاکی به متهم انتقال یافته است.

چنانچه حسابرسان بخواهند دچار مسئولیت جبران زیان‌های وارده به شاکی نشوند باید به طور قاطع ثابت کنند که سهل‌انگاری نکرده‌اند یا سهل‌انگاری آنان علت اصلی زیان وارده به شاکی نیست. بنابراین حسابرسان نه تنها مسئول زیان‌های ناشی از اقدامات سهل‌انگارانه خود هستند، بلکه به جای رد کردن ادعای شکات باید بی‌گناهی خود را ثابت کنند.

قانون بورس اوراق بهادار مصوب ۱۹۳۴ کشور آمریکا در این خصوص مقرر می‌دارد: هر شخصی که اطلاعاتی را در درخواست‌نامه‌ها، گزارش‌ها یا مدارک تسلیمی ارائه کند یا سبب ارائه آن شود و اطلاعات مزبور در زمان ارائه و در شرایطی که تحت آن ارائه می‌شود از لحاظ مطالب با اهمیت، نادرست یا گمراه‌کننده باشد، مسئول خسارات وارده به هر شخصی (ناآگاه از نادرستی یا گمراه‌کنندگی آن اطلاعات) است که با اتکای بر آن اطلاعات، اوراق بهاداری را با قیمتی متأثر از آن اطلاعات خریداری کرده یا فروخته باشد، مگر آنکه بتواند ثابت کند وظیفه خود را با حسن نیت انجام داده و از نادرست یا گمراه‌کننده بودن آن اطلاعات، ناآگاه بوده است.

آیین‌نامه اجرایی این قانون مقرر می‌دارد که هر شخصی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم مرتکب هر یک از اعمال زیر گردد، مجرم شناخته می‌شود:

- به‌کار گرفتن هرگونه ابزار، طرح، نقشه یا نیرنگ برای فریب دادن دیگران؛
- اظهار غیرواقع یک مطلب با اهمیت یا اظهار نکردن مطلبی با اهمیت که برای گمراه‌کننده نبودن اطلاعات ضروری است؛
- اشتغال به هرگونه فعالیت، حرفه یا تجارتي که در حال حاضر یا در آینده به‌عنوان تقلب یا فریب دیگران در رابطه با خرید یا فروش هرگونه اوراق بهادار محسوب شود.
- کمیسیون اوراق بهادار و بورس آمریکا دارای اختیاراتی نظیر حق جریمه کردن حساب‌برسان متخلف است.

به‌عنوان نمونه از این موضوع می‌توان به مصداق ذیل اشاره کرد:

- محکومیت شرکت حسابداری ارنست یانگ آمریکا به پانزده میلیون دلار جریمه توسط اداره درآمدهای داخلی آمریکا به اتهام همکاری با شرکت‌های طرف حساب خود برای فرار مالیاتی^۱.

۸- عدم پیش‌بینی مسئولیت برای اعضای مجامع عمومی در صورت عدم ایفای وظایف

از مصادیق آن ارائه صورت‌های مالی غیرواقعی به مجامع عمومی شرکت‌ها، مبنی بر بالا بودن میزان سودآوری فعالیت‌های شرکت و یا کاهش زیان شرکت و یا افزایش سود نسبت به سال‌های قبل برای دریافت پاداش بوده که از سوی اعضای مجامع عمومی شرکت‌ها نادیده گرفته می‌شود. از آنجایی که مجامع عمومی در کشور جمهوری اسلامی ایران، مانند هر کشور دیگری، مسئولیت خطیری را به عهده دارند، مانند انتخاب و عزل اعضای هیأت مدیره، مدیرعامل و بازرس و یا بازرسان شرکت، تعیین حق‌الزحمه آنها، رسیدگی به صورت‌های مالی (ترازنامه و صورت سودوزیان)، تقسیم سود بین صاحبان سهام، کاهش و افزایش سرمایه، تصویب برنامه و بودجه و پاداش اعضای هیأت مدیره شرکت، انحلال شرکت و... لازمه دادن چنین اختیارات وسیعی به این جایگاه، پیش‌بینی مسئولیت‌های مدنی و کیفری مناسب برای اعضای آن در شرکت‌های دولتی و عمومی غیردولتی و یا شرکت‌هایی که هر یک از دستگاه‌های اجرایی یا وابستگان آن‌ها در آن سهام می‌باشند است.

۱- سایت وزارت اطلاعات- مفاسد اقتصادی کلان.

۹- گزارش خلاف واقع

در قوانین فعلی صرف گزارش خلاف واقع به صورت کلی جرم محسوب نشده و فقط در قانون مجازات نیروهای مسلح و قانون مجازات متخلفین از مقررات مواد ۱۹، ۲۲، ۳۵ قانون برنامه و بودجه مصوب ۱۳۵۵ این عمل جرم شناخته شده و برای آن مجازات تعیین گردیده است و در سایر موارد در صورت تحقق و اثبات صرفاً تخلف اداری محسوب می‌شود. البته مطابق ماده ۶۰۵ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات در صورتی که یکی از مأمورین ادارات و مؤسسات مذکور در ماده ۵۹۸ قانون فوق‌الذکر از روی غرض و برخلاف حق درباره یکی از طرفین اظهارنظر یا اقدامی کرده باشد به مجازات مقرر محکوم می‌شود. ولی «اظهارنظر برخلاف حق و از روی غرض» شامل گزارش خلاف واقع در مراحل مختلف پیشنهاد، تصویب، اجرای قوانین و مقررات و همچنین گزارش‌های خلاف واقع نظیر اطلاعات شفاهی و کتبی ارائه شده توسط اشخاص اعم دولتی و خصوصی نمی‌شود.

مضافاً ماده ۳ لایحه قانونی مجازات واحدهای تولیدی داخلی و وارداتی متخلف مصوب سال ۵۸ در همین رابطه مقرر داشته که هرگاه در اثر بررسی و رسیدگی مرکز بررسی قیمت‌ها مشخص گردد که اشخاص مذکور در ماده ۲ این قانون برخلاف واقع نسبت به تکمیل جداول اقدام نموده و اطلاعات نادرست و غیرواقعی اعلام کرده باشند متخلف محسوب و با توجه به نوع و اهمیت و ارزش کالا و مابه‌التفاوت قیمت اعلام شده از طرف واحدهای تولیدی و وارداتی با قیمت محاسبه شده توسط مرکز بررسی قیمت‌ها که مبتنی بر ارقام واقعی بوده و به تصویب شورای عالی قیمت‌ها رسیده باشد، براساس حجم تولید یا فروش سالانه به شرح زیر محکوم می‌گردند:

- هرگاه مابه‌التفاوت تا مبلغ پانصد هزار ریال باشد متخلف به حبس جنحه‌ای از دو ماه تا یک سال محکوم می‌گردد.

- هرگاه مابه‌التفاوت از مبلغ پانصد هزار و یک ریال به بالا باشد متخلف به حبس جنحه‌ای از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود.

در تبصره یک این ماده تصریح شده که متخلف علاوه بر مجازات مقرر در این ماده به پرداخت جزای نقدی معادل دو برابر مابه‌التفاوت قیمت محاسبه شده توسط مرکز بررسی قیمت‌ها با قیمت

اعلام شده محکوم می‌گردد.

درحالی‌که اظهارات و گزارش‌های خلاف واقع درخصوص مسائل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و جرایم و تخلفات مختلف، حسب مورد، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، دستگاه‌های قضایی و انتظامی و سایر مراجع ذی صلاح را با اطلاعات غیرواقعی مواجه می‌سازد و تصمیمات کلان و خرد کشور را غیرواقع‌بینانه کرده و درنهایت امور کشور را دچار اختلال و نابه‌سامانی می‌نماید.

شایان ذکر است که ارائه گزارش مکتوب خلاف واقع براساس اصول کلی حقوقی می‌تواند جعل معنوی محسوب شود، ولی متأسفانه به دلیل عدم صراحت قانونی در این خصوص مورد عنایت قرار نمی‌گیرد.

به عنوان نمونه می‌توان به دو مصداق ذیل از مصادیق این نوع جرم در کشور آمریکا اشاره کرد^۱:

- اتهام شرکت آمریکایی ورلدکام به ارائه گزارش‌های مالی غلط به مبلغ چهار میلیارد و بیست و پنج میلیون دلار و اتهام عالی‌ترین مقام اجرایی واحد بازاریابی شرکت خدمات مالی سیتی گروپ آمریکا به دروغ‌گویی به شرکت درخصوص مدرک تحصیلی خود.

۱۰- انعقاد قرارداد توسط شرکت‌های تعاونی^۲ کارکنان دولت با دستگاه خود

یکی از موارد مهمی که در برخی دستگاه‌های اجرایی وجود دارد، مربوط به حضور کارکنان دستگاه دولتی، در قالب شرکت تعاونی کارکنان، با دستگاه خودشان است.

با استناد به آیین‌نامه اجرایی بند الف ماده ۲۶ قانون برگزاری مناقصات، مصوب ۸۵/۷/۱۶ هیأت محترم وزیران به شماره ۸۴۲۱۷/ت/۳۳۷۷۲ ه، براساس مفاد ماده ۳ از بند (ت)، به منظور تحقق اصل رقابت در تهیه فهرست مناقصه‌گران صلاحیت‌دار، ضمن رعایت لایحه قانونی راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، مصوب سال ۱۳۳۷ تمام اشخاص مذکور در فهرست بلند باید دارای شخصیت حقوقی مستقل نسبت به دستگاه مرکزی

۱- سایت وزارت اطلاعات- مفاسد اقتصادی کلان.

۲- براساس ماده ۲ قانون تعاون، شرکت تعاونی شرکتی است از اشخاص حقیقی یا حقوقی که به منظور رفع نیازمندی‌های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضاء از طریق خودیاری و کمک متقابل و همکاری آنان موافق اصولی که در این قانون مصرح است تشکیل می‌شود. تبصره: تعداد اعضاء شرکت تعاونی نباید از ۷ عضو کمتر باشد.

باشند. بر اساس مفاد تبصره ۱ ماده مذکور، مناقصاتی که با حضور شرکت‌های وابسته، تعاونی‌های کارکنان، صندوق‌های بازنشستگی و نظایر آن انجام می‌شود، باید به صورت عمومی برگزار شوند؛ و به موجب مفاد تبصره ۲ ماده یادشده، تعاونی‌های کارکنان و صندوق‌های بازنشستگی نمی‌توانند با دستگاه‌های ذی‌ربط خود قرارداد منعقد کنند، یعنی این‌که شرکت تعاونی مربوط به کارکنان دولت با دستگاه خودشان که کارکنان دولتی (اعضای شرکت) در آن اشتغال دارند نمی‌توانند قرارداد داشته باشند، لیکن در فرضی که در مناقصه عمومی شرکت و برنده گردند با سایر دستگاه‌ها، به استثنای دستگاه خود می‌توانند با وجود سایر شرایط قرارداد داشته باشند. با عنایت به موارد یادشده، در فرضی که شرکت تعاونی کارکنان دولت با دستگاه خود قرارداد داشته باشند و بازرسان و کارشناسان نیز در مأموریت‌های نظارت و بازرسی، موضوع فوق را کشف نمایند، به اعتبار این‌که جرم‌انگاری خاصی صورت نگرفته و ضمن این‌که اعضای هیأت مدیره شرکت تعاونی که قرارداد را امضا نموده‌اند نمی‌توان تعقیب کیفری نمود. مگر این صرفاً مدیران دستگاه دولتی که نسبت به انعقاد قرارداد اقدامی داشته‌اند بر اساس سایر قوانین مرتبط تحت تعقیب قرار گیرند.

۱۱- نامتناسب بودن مجازات جرم تصرف غیرقانونی

در بحث تصرف غیرقانونی در اموال دولتی و عمومی قانون‌گذار در ماده ۵۹۸: قانون مجازات اسلامی، مجازات بسیار خفیفی را برای مرتکبین جرم در نظر گرفته است و اگر این مجازات، یک عامل بازدارنده تلقی گردد برای فرد مرتکب، کافی نیست و حداکثر مجازاتی که دارد ۷۴ ضربه شلاق است و یا در متن ماده فوق آمده است که اگر منتفع شد به همان مبلغی که منتفع شده به جزای نقدی

---

۱ - ماده ۵۹۸. هر یک از کارمندان و کارکنان ادارات و سازمان‌ها یا شوراهای یا شهرداری‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت و یا نهادهای انقلابی و بنیادها و مؤسساتی که زیر نظر ولی فقیه اداره می‌شوند و دیوان محاسبات و مؤسساتی که به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند و یا دارندگان پایه قضایی و به طور کلی اعضا و کارکنان قوای سه‌گانه و همچنین نیروهای مسلح و مأمورین به خدمات عمومی اعم از رسمی و غیررسمی و جوه نقدی یا مطالبات یا حواله‌ها یا سهام و سایر اسناد و اوراق بهادار یا سایر اموال متعلق به هر یک از سازمان‌ها و مؤسسات فوق‌الذکر یا اشخاصی که بر حسب وظیفه به آن‌ها سپرده شده است را مورد استفاده غیرمجاز قرار دهد بدون آن‌که قصد تملک آن‌ها را به نفع خود یا دیگری داشته باشد، متصرف غیرقانونی محسوب و علاوه بر جبران خسارات وارده و پرداخت اجرت‌المثل به شلاق تا (۷۴) ضربه محکوم می‌شود و در صورتی که منتفع شده باشد علاوه بر مجازات مذکور به جزای نقدی معادل مبلغ انتفاعی محکوم خواهد شد و همچنین است در صورتی که به علت اهمال یا تفریط موجب تضییع اموال و وجوه دولتی گردد و یا آن را به مصارفی برساند که در قانون اعتباری برای آن منظور نشده یا در غیرمورد معین یا زائد بر اعتبار مصرف نموده باشد.

هم محکوم می‌شود و این اثر و بازدارندگی لازم را ندارد. برای افزایش بازدارندگی مجازات این جرم بهتر است قانون‌گذار در مورد تصرف غیرقانونی در اموال عمومی مجازات شدیدتری را در نظر گیرد تا از این رهگذر موجبات اصلاح و تنبیه مرتکب و دیگران فراهم شود.

نتیجه‌گیری

نظام اداری هر کشور برای اداره امور جاری و پاسخ‌گویی به مردم، سلسله قوانین و مقرراتی دارد که رعایت نکردن آنها، علاوه بر داشتن مجازات، زمینه نارضایتی عمومی و بی‌انضباطی در کارها خواهد شد. به‌رغم این‌که کارمند باید همیشه احساس کند بر کار او نظارت می‌شود، در برخی موارد اعمالی را مرتکب می‌شود که زیان‌بار است، لیکن چون جرم‌انگاری نشده، مقابله با فساد را با چالش مواجه می‌نماید. جرم‌انگاری براساس معیارها و پایه‌های اساسی که دولت‌ها با توسل به آن‌ها حقوق و آزادی‌های شهروندان خود را تأمین کرده و با استفاده از آن‌ها به معرفی هنجارها و رفتارهای مجاز و ممنوع اقدام می‌کنند استوار است. هرچند جرم‌انگاری عناوین مذکور در مقاله، در برخی موارد برحسب ضرورت و فایده‌مندی انجام نشده است، اما می‌توان به‌طور عام و از وحدت ملاک برخی مواد قانونی استفاده نمود، شیوع فساد در سیستم‌های اداری و جامعه متأثر از اقدامات کارکنان دولت، خاصه ارتکاب اعمالی که به‌طور خاص جرم‌انگاری نشده، زمینه تخریب مفسدان بوده و همین موضوع ایجاب می‌کند قانون‌گذار و مجموعه دولت و قوه قضائیه با تدوین چارچوب اصول یک سیاست جنایی، اقدام به بازنگری در متون قوانین جزایی کنند و حسب مورد نسبت به جرم‌انگاری اقدام نمایند. به نظر می‌رسد علاوه بر جرم‌انگاری، نیاز است اقدامی صورت گیرد تا مبارزه با فساد در ابعاد و انواع مختلف به یک فرهنگ تبدیل شود و در کنار آن نیز تصمیمات حکومتی به کمک این فرهنگ بیاید. در صورت تحقق این امر می‌توان انتظار داشت که تمام اقشار مردم با کوچک‌ترین مصادیق فساد اقتصادی و یا فساد در هر حوزه‌ای مقابله کنند.

در مجموع به نظر می‌رسد با رفع برخی خلأ و کاستی‌های قانونی و اتخاذ ضمانت اجرایی مناسب در خصوص جریان‌های منحرف جرم‌انگاری نشده، در راه مقابله با فساد می‌توان توفیق دوچندانانی به‌دست آورد.

فهرست منابع

- ۱- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۷)، حقوق جزای عمومی، ج. اول، جلد نوزدهم، تهران، میزان.
- ۲- آقابابایی، حسین (۱۳۸۴)، گفتمان فقهی و جرم‌انگاری در حوزه جرائم علیه امنیت ملت و دولت، مجله فقه و حقوق؛ پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، سال دوم، شماره ۵، ص ۱۱ و ۱۲.
- ۳- حبیب زاده، محمدجعفر (۱۳۸۸)، جرایم علیه اموال، جلد ششم، تهران، سمت.
- ۴- زراعت، عباس (۱۳۸۴)، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، جلد اول، انتشارات ققنوس.
- ۵- سایت وزارت اطلاعات- مفاصد اقتصادی کلان.
- ۶- سخنان جناب آقای حسینی، سرپرست مجتمع قضایی کارکنان دولت: شناسه خبر: ۶۱۰۹۳۷ سرویس: رسانه‌ها ۱۶ دی ۱۳۹۳.
- ۷- فرهمندفر، حیدر (۱۳۸۸)، الزامات ناشی از الحاق به کنوانسیون سازمان ملل متحد، مجله کارآگاه، شماره ۷.
- ۸- قانون تجارت.
- ۹- قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲.
- ۱۰- قرآن کریم.
- ۱۱- کوشا، جعفر (۱۳۸۴)، جرائم علیه عدالت قضایی، جلد اول، میزان.
- ۱۲- کوشا، جعفر (۱۳۸۸)، سیاست جنایی ایران در لایحه جدید قانون مجازات اسلامی، کتاب تازه‌های علوم جنایی مجموعه مقالات، میزان.
- ۱۳- مطهری، سیدعلی (۱۳۹۲)، روزنامه افغانستان، دوره دوم، سال ششم، شماره ۲۴.
- ۱۴- موسوی، سیدمهدی (۱۳۸۹)، بررسی تطبیقی مواد کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد و حقوق ایران، سازمان بازرسی کل کشور.
- ۱۵- موسی زاده، رضا (۱۳۷۷)؛ حقوق معاهدات بین‌المللی، جلد اول، نشر میزان.